

Megjelent: Lelkipásztor 92 (2017:8-9) 326-327.

Csepregi Zoltán: Luther és a török

A Mohácsi csata (1526) után a török már a Német Birodalmat fenyegette, ez indította Luthert differenciált teológiai állásfoglalása kialakítására. A vallásháborút és a keresztes hadjáratot elutasította, s helyett inkább a pápa elleni harcra buzdított. Az Iszlámot ekkor még nem démonizálta, sőt, értékeit is elismerte (könyvvallás, erkölcsi követelmények). Bécs ostroma (1529) azonban előbb két, majd Buda eleste (1541) egy harmadik kifejezetten oszmánellenes irat megírására készítette:

A török elleni háború (1529, WA 30 II: 81–148);

Tábori prédikáció a török ellen (1530, WA 30 II: 149–197);

Intés imára a törökök ellen (1541, WA 51: 577–625).

Ezekben a művekben (magyar nyelvű megjelenésük 2018-ban várható az LVM 4. kötetében)) Luther a török támadást Isten büntetésének értelmezte és önvédelemre szólított fel vele szemben. Az Oszmán Birodalmat világi hatalomnak tekintette, melyet Isten eszközül használ fel. Később mégis eltolódtak ezek a hangsúlyok, a pápa és a török a kereszténység ellenségeivé, az ördög szolgálivá lettek a szemében, csupán a sorban elszenvedett katonai vereségeket tekintette Isten megérdemelt büntetésének.

A török fenyegetés sajátos módon segítette a reformáció terjedését, mert V. Károly császár éppen emiatt függesztette fel eretnekellenes intézkedéseinek végrehajtását, hogy a protestáns rendek katonai és anyagi erejére is számíthasson a védekezésben.

A Koránt Luther – ugyan latin fordításban – meglehetősen jól ismerte, és síkra is szállt tanulmányozásának szabadságáért. Tanítását azonban természetesen keresztény szempontból ítélte meg. A Buda elestét követő évben Luther saját fordításában adott ki egy Korán-cáfolatot (WA 53: 261-396), 1543-ban pedig egy latin Korán-kiadást rendezett sajtó alá (WA 53: 561-572).

A Tarts meg, Urunk, szent igédben (EÉ 255) korált Luther ugyancsak 1541-ben írta. Első kiadása ezzel az alcímmel jelent meg: *Ein Kinderlied, zu singen wider die zween Ertzfeinde Christi und seiner heiligen Kirchen, den Bapst und Türcken*, s a kiadványt propagandisztikus metszetek is kiegészítették. Ez a harcias szándék, a pápa és a török elátkozása az ének szövegében is plasztikusan kifejeződött, ami a magyar fordításban viszont nem érvényesül („Végy erőt ellenséginken”).

Luther hitvallássá lett szövegei közül a *Nagy káté*ban olvashatunk sommás teológiai értékelést ezekről a főellenségekről: „Mert akik a keresztyén gyülekezeten kívül vannak, akár pogányok, törökök, vagy zsidók, akár álkeresztyének és képmutatók, ha az egy igaz Istent hiszik és imádják is, – mégsem tudják, milyen szívvel van irántuk, nem mernek Tőle sem szeretetet, sem jót remélni, ezért örök harag és kárhozat alatt maradnak.”¹

Forrásszövegek

LVM 5: 324-325, 385-386;

LVM 6: 465;

LVM 7: 472, 475, 514-515, 574, 624, 640-641, 648-649, 655-657, 673;

LVM 8: 78, 97-98, 168-170, 292-293, 545, 641, 651-652, 661, 671, 675.

¹ WA 30 I: 192; Konkordia Könyv 2: 160.

Rövidítések

LVM = *Luther válogatott művei*. 5–8. köt. Szerk. Csepregi Zoltán et al. Luther, Budapest, 2011–2015.

WA = LUTHER, Martin: *Werke. Kritische Gesamtausgabe* („Weimarer Ausgabe”). 1–73. Böhlau, Weimar, 1883–2009.

Irodalom

DOBROVITS Mihály – ÖZE Sándor: Melanchthon és a hódoltsági reformáció iszlámképe. *Lelkipásztor* 73 (1998), 46–49, 89–91.

DOBROVITS Mihály – ÖZE Sándor: A Korán-cáfolat műfaja a közép-európai reformáció és katolikus reform eszmei fegyvertárában. *Egyháztörténeti Szemle* 10 (2009:2), 19–33. <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/dobrovits-oze.htm>

EHMANN, Johannes: Türken und Islam – Luthers theologische Unterscheidung. Überlegungen zu ihrer Aktualität. *Luther* 78 (2007), 89–94.

EHMANN, Johannes: *Luther/ Türken und Islam. Eine Untersuchung zum Türken- und Islambild Martin Luthers (1515-1546)*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 2008. (Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte 80.)

GRIMMSMANN, Damaris: *Krieg mit dem Wort. Türkenpredigten des 16. Jahrhunderts im Alten Reich*. Walter de Gruyter, Berlin–New York, 2016. (Arbeiten zur Kirchengeschichte 131.)

KAUFMANN, Thomas: »Türckenbüchlein«. *Zur christlichen Wahrnehmung »türkischer Religion« in Spätmittelalter und Reformation*. Vandenhoeck, Göttingen, 2008. (Forschungen zur Kirchen- und Dogmengeschichte 97.)

KLEIN, Michael: *Geschichtsdenken und Ständekritik in apokalyptischer Perspektive. Martin Luthers Meinungs- und Wissensbildung zur „Türkenfrage“ auf dem Hintergrund der osmanischen Expansion und im Kontext der reformatorischen Bewegung*. FernUniversität Hagen, Hagen, 2004. https://ub-deposit.fernuni-hagen.de/receive/mir_mods_00000118

KRITZL, Johannes: „Adversus turcas et turcarum deum”. *Beurteilungskriterien des Türkenkriegs und des Islam in den Werken Martin Luthers*. Schirmacher, Bonn, 2008. (Untersuchungen zur Begegnung von Islam und Christentum. 4.)

OELKE, Harry: „Erhalt uns, Herr, bei deinem Wort und steur des Papsts und Türken Mord ...”. Ein Kinderlied Luthers im Medienereignis Reformation. *Lutherjahrbuch* 75 (2008), 141–168.

SEGESVÁRY Viktor: *Az Iszlám és a Reformáció. Tanulmány a zürichi reformátorok Iszlámmal szembeni magatartásáról, 1510–1550*. Mikes International, Hága. 2005. <http://mek.oszk.hu/02400/02498/>

SMITH, Robert O.: Luther, the Turks, and Islam. *Currents in theology and mission* 34 (2007), 351–364.

SÓLYOM Jenő: Luther és Magyarország. A reformátor kapcsolata hazánkkal haláláig. Luther-Társaság, Budapest, 1933. (Luther-Tanulmányok 2.) Reprint: Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 1996. (Magyar Luther Könyvek 4.)

STEPPICH, Christoph J.: Erasmus and the alleged "dogma Lutheri" concerning war against the Turks. *Lutherjahrbuch* 78 (2011), 205–250.

WRIEDT, Markus: „Die Sicht des Anderen”. Luthers Verständnis des „Türken” als „Zuchtrute Gottes” und „Geißel der Endzeit”. *Lutherjahrbuch* 77 (2010), 107–127.